

Õigushariduse teelahkmed

Aulakõne

1. Sissejuhatus – 20 aastat tagasi

Eelmise sajandi viimane juunikuu. Olen isal abis maatöödel, kuigi Jüri Raidla ootab mind kannatamatult büroosse tööle, kui mu poole telliskivi suurusele mobiiltelefonile helistab Peep Pruks õigusteaduskonnast ja palub pidada aulas õigusteaduskonna lõpuaktuse kõne. Ettepanek, millest ei saa keelduda. Kaksikümmend aastat hiljem, selle aasta kevadel, helistatakse uuesti. Mõned asjad on muutunud: telefonid on väiksemad, teaduskond on ainult nimeliselt iseseisev, olen Jüri Raidla juures töötades läbinud kõik ametiredeli pulgad, isa on lahkunud. Aga mõned asjad on jäänud samaks. Jälle helistab Peep Pruks, jälle tehakse ettepanek kõnet pidada ja jällegi aulas. Ja mis peamine: samaks on jäänud tunne, et kui teaduskonnal on midagi vaja, siis kaks korda ei mõelda.

Ma kahjuks ei tea, millest kõneldi eestikeelse ülikooli õigusteaduskonna avamisel. Eestikeelse ülikooli avamise pidukõnes 1. detsembril 1919 keskendus ülikooli kuraator Peeter Põld eesmärgile.^{*1} Eesmärgiks oli üles ehitada Eesti ülikool. Ühelt poolt on selline eesmärk meil ilmselt täidetud. Tartu Ülikool on Eesti rahvusülikool, see toimib ja ma usun, et meie eelkäijad oleksid uhked sellise ülikooli üle. Samuti võib tõmata võrdusmärgi Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ja Eesti õigusteaduse vahele. Meil on põhjust täna siin saalis selle üle uhkust tunda! Teisalt vaadates on tegemist eesmärgiga, mida ei saa ega tohigi lõpuni saavutada. Nagu Tallinna linn, mis valmis ei tohi saada, sest siis juhtub midagi halba. Ka õigusteaduskond ei tohi meie mõtetes valmis saada, vaid meie kohus on püüda seda edasi arendada, et tulevastel põlvtedel oleks ka saja aasta pärast põhjust uhke olla. Seepärast püüangi järgnevalt esile tuua mõningad valikud, mis seisavad õigusteaduskonna ees juba tänasel päeval, ning visandada võimalikke tulevikustsenaariumeid.

Selle 20 aasta jooksul, mis jääb minu kahe kõne vahele, on Eesti haridusmaastik näinud väga erinevaid aegu. Oleme näinud erakõrgkoolide tõusu ja langust, tasulist ja tasuta kõrgharidust, beebibuumi laste kõrgkooli minemist ja tudengite arvu tugevat vähenemist, õigusteaduskonna ruumikitsikust peahoones ja uute hoonete kasutusele võtmist nii Tartus kui ka Tallinnas. Lisaks oleme ilmselt kõik mõlgutanud uute juristide pealekasvu vaadeldes mõtteid, kas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna õppe kvaliteet on piisavalt hea. Kuna sellele küsimusele vastamisel on oht eksida meelevaldsuse tormisele merele, püüan ennast ankurdata mõningate faktide külge.

Tartu Ülikooli õigusteaduskond on õpetanud Eesti õigust kõige kauem. Kui tegemist oleks vähekvalliteetse õppega, siis vaevalt, et see oleks 100 aastat vastu pidanud. Ajalugu ei kaitse muidugi muutuste eest ja võib isegi arengut takistada. Riigi Teataja paberväljaanne oli ka igati ilus ja väidetavalt kvaliteetne, ometi lõppes tema paberil teekond – mis muide oli alanud üsna samal ajal eestikeelse ülikooliga 27. novembril 1918^{*2} – 31. mail 2010.^{*3} Kas me ei peaks kartma, et ühel päeval võtavad muud ülikoolid Eesti õiguse õpetamise Tartu Ülikoolilt üle?

2. Maailma parim Eesti õigusteadus

Järgmise 20 aasta jooksul on Tartu Ülikooli õigusteaduskond kindlalt Eesti õigushariduse lipulaevaks, kuid nagu allpool selgitan, siis on reaalne võimalus, et lipulaev jääb järgmise saja aasta jooksul mutta kinni.

¹ Arvutivõrgus: <https://100.ut.ee/eesti-vabariigi-tartu-ulikooli-avamisel-1-detsembril-1919-aastal-peatud-kone/>.

² Arvutivõrgus: https://et.wikipedia.org/wiki/Riigi_Teataja.

³ Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/oigusuudised/eelvaadeSeadusUudis/1423>.

Selleks et järgmise 20 aasta jooksul võtaks keegi meie õigusteaduskonnalt juhtiva rolli üle, peaks see asutus juba tegutsema. Õigusteaduse õppe liidriks olemine tähendab selleks vajalike õppejõudude leidmist. Eeldades, et Tartu Ülikooli doktorikraadiga õppejõud jäävad enamikus oma koduülikooli, peaks uus ülikool alustama endale õppejõudude kasvatamist sisuliselt nullist. Nagu spordis, kus seda nimetatakse klubipüramiidiks. Ainuüksi nominaalajaga õppimise korral kulub doktorikraadiga juristi ettevalmistamiseks Bologna süsteemis 3 + 2 + 4 aastat ja ilmselt on mõistlik ka aasta välismaal õppida, mis teebki kokku kümme aastat. Sama palju läheb aega, et doktorikraadiga juristi käe all kasvaks üles uus põlvkond õigusteaduste doktoreid, kes siis ülikoolis uuesti õppejõuks hakkaksid. Seega – 20 aastat. Tartu Ülikoolil on tublid kodumaised konkurendid Tallinna Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli õigusteaduskondade näol. Konkurents on vajalik ja edasiviiv, kuid võib olla ka destrukttiivne ja vahendeid raiskav. Mulle tundub, et mõlemad kodumaised konkurendid on leidnud oma koha ning ei taotlegi Eesti õiguse õpetamisel juhtrolli. On ju Tartu Ülikooli õigusteaduskonnal ainsana pädevus korraldada doktoriõpet õiguse valdkonnas ja ei ole näha, et see muutuks.^{*4}

Kuid enne doktoriõppesse jõudmist on vaja rajada kvaliteetne vundament bakalaureuse- ja magistriõppes. Ka siin on võimalik võrrelda Tartu Ülikooli õigusõppe kvaliteeti teiste ülikoolidega, kõrvutades vastuvõtutingimusi, tudengite liikumist ja nende omavaheliste võistluste tulemusi. Kuna praegu toimub vastuvõtt õigusõppesse lävendi alusel, siis on põhjust võrrelda ka ülikoolide lävendeid. Sel aastal oli Tartu Ülikooli õigusõppesse sisse saamise minimaalne lävend 66 punkti riigieksamitel.^{*5} Tallinna Tehnikaülikooli lävend õigusõppes oli 55 punkti^{*6} ja Tallinna Ülikoolis ei olnudki lävendit, v.a inglise keele oskuse puhul.^{*7}

Õpingute lõpupoole osalevad tudengid harjutuskohtuvõistlustel. Alates 1998. aastast on Eestis korraldatud Eesti juuratudengite vahel Eesti harjutuskohtu võistlusi ning alates esimesest võistlusest on alati olnud võitjaks Tartu Ülikooli õigusteaduskonna võistkond. Harv ei ole ka olukord, kus kogu esikolmik on Tartu Ülikoolist.^{*8}

Asjaolu, et Tartu Ülikooli õigusteaduskond on konkurentsituatsioonis seni hästi hakkama saanud, selgub ka õigusteaduskonna lõpetajate edasist karjääri uurides. Kogusin täpselt kaks aastat tagasi kokku juura valdkonna klassikaliste elukutsete esindajate haridusandmed ja tulemus oli selline.^{*9} Tollal tegutsenud 231 kohtunikust oli Tartu Ülikooli juurtega 200; 93 notarist 89 oli lõpetanud Tartu Ülikooli; 189 prokurörist oli 160 saanud hariduse Tartu Ülikoolis; ligi 1000 tollasest advokaadist 781 oli lõpetanud Tartu Ülikooli. Seega jääb üle vaid nõustuda professor Marju Luts-Sootakiga, et maailma parim Eesti õigusteadus on Tartu Ülikoolis^{*10} ja seda veel vähemalt 20 aastat.

3. Eesti õigusharidus Euroopas

Üks teine Tartu Ülikooli professor hoopis teisest valdkonnast, nimelt eesti keele professor Gustav Suits kutsus juba 1905. aastal üles: „Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks.“ Mulle tundubki, et Tartu Ülikooli õigusteaduskond on eestlasteks jäämisega väga hästi hakkama saanud ning meie proovikivi seisnebki peamiselt eurooplasteks saamises. Selleks et hästi hakkama saada ka järgmised 100 aastat, on vaja olla edukas mitte ainult Eestis, vaid ka Euroopas. Muudame nüüd korra taustsüsteemi ja vaatame, kuidas läheb Tartu Ülikooli õigusteaduskonna õppel rahvusvahelises võrdluses.

Ülikoolide võrdlemiseks on kasutusel erinevad meetodid nagu ka advokaadibüroode või krediidi-riskide võrdlemiseks. Ülikoolide puhul võrreldakse näiteks õppekeskkonda, teadustulemuste mõjukust, teadustöö mahtu, akadeemilist mainet, tulusid, innovatsiooni ja rahvusvahelistumise ulatust, tööandjate tagasisidet, bibliomeetriat jne. Võib uhkusega öelda, et Tartu Ülikool on kõige mõjukamaks hinnatud *Times Higher Educationi* reitingute järgi parim ülikool endises Ida-Euroopas ehk nende riikide hulgas, kes liitusid Euroopa Liiduga 2004. aastal.^{*11} Üks teine tuntud reiting on *QS World University Rankings*, mis

⁴ Arvutivõrgus: http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/UT_Oigus_DOK_OKH_otsus.pdf.

⁵ Vt täpsemalt reegleid: <https://www.ut.ee/et/sisseastumine/bakalaureus/oppekavad/oigusteadus>.

⁶ Vt täpsemalt reegleid: <https://www.ttu.ee/?id=62600#sisseastumine-33>.

⁷ Vt täpsemalt reegleid: <https://www.tlu.ee/yti/oigusteadus#kuhu-edasi>.

⁸ Vt tulemusi veebilehelt <http://harjutuskohus.ee/>.

⁹ Arvutivõrgus: <https://arvamus.postimees.ee/4307967/ants-nomper-oigusteaduskond-ei-karda-konkurentsi>.

¹⁰ M. Luts-Sootak. Maailma parim Eesti õigusteadus – muidugi Tartu Ülikoolis. Ettekanne Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vilistlaste kokkutulekul „Sada aastat hiljem“, 3. oktoober 2019.

¹¹ Arvutivõrgus: <https://www.timeshighereducation.com/news/best-universities-new-europe-ranking-2018>.

lisaks ülikoolidele tervikuna püüab reastada ka ülikoole eri valdkondades. Eelmisel aastal oli Tartu Ülikool tervikuna maailmas 321. kohal.^{*12} Valdkondadest olid kõrgeimal kohal keeleteadus ja filosoofia, jagades 101.–150. kohta. Õigusteadus oli kohtadel 251–300 ja näiteks tavapäraselt Tartu Ülikooli tugevusteks peetud meditsiin, bioloogia ja arvutiteadused kohtadel 301–400.^{*13} Selles valguses paistab õigusteaduskond veel väga hästi välja.

Paraku tuhmub õigusteaduskonna sära, kui vaatame bibliomeetrilisi andmeid. Bibliomeetria jälgib teadlaste artiklite avaldamist ja nende omavahelisi seoseid ehk siis artiklite vastastikust viitamist. Mõnes mõttes on tegemist akadeemilise mõjukuse hindamisega ning kuigi bibliomeetria on palju puudusi, seda eriti sotsiaalteaduste vaatenurgast, on tegemist siiski nii rahastamisotsuste kui ka muude otsuste tegemisel aina suuremat tähendust saava kriteeriumiga.^{*14} Viiekümne maailmas enim viidatud Tartu Ülikooli teadlase hulgas ei ole paraku ühtegi õigusteadlast, küll aga kümnekond molekulaarbioloogi ja geneetikut.^{*15} Samuti peame kahjuks tõdema, et ühtegi Eesti õigusteadlast ei ole oma valdkonna 1% enim viidatud maailma teadlase hulgas, küll aga on kümnekonna muu valdkonna teadlased.^{*16}

Kui eespool võrdlesime Tartu Ülikooli tudengite tulemusi Eesti harjutuskohtu võistlustel, siis nüüd on põhjust võrrelda tulemusi rahvusvahelistel võistlustel. Tartu Ülikoolil on ette näidata mõned õnnestumised Euroopa tasandil^{*17}, kuid rahvusvahelistel suurvõistlustel, nagu Willem C. Visi kaubandusõiguse või Jessupi rahvusvahelise õiguse võistlusel, kus osaleb sadu ülikoole, on Tartu Ülikooli võistkonnad siiani alati 64 parima ülikooli hulgast välja jäänud. Rääkides asjaosalistega, koorub kibe tõde: teistes ülikoolides panustatakse nii rahaliselt kui ka ajaliseltsi nii ülikooli kui ka tudengite poolt väga palju rohkem ja tegelikult on meie panust arvesse võttes tulemused isegi väga head.

Kuigi Tartu Ülikooli õigusteaduskonda tuleb õppima tudengeid teistest Eesti ülikoolidest, siis pilt ei ole sugugi nii hea välistudengite puhul. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna IT-õiguse magistriõppes õppis 2018. aasta novembris 40 tudengit. Nende seas oli 14 välistudengit, kellest mitte keegi ei maksnud ise oma õpingute eest.^{*18} Seega on teaduskonnal veel pikk tee minna, et saada populaarseks välistudengite seas ja olla konkurentsisis maailma ülikoolide peres. Konkurents on samas tihe. Kuigi nagu eespool näitasin, siis Baltikumi ja Ida-Euroopa ülikoolidest oleme reitingute järgi eespool, kuigi näiteks Uppsala, Stockholmi ja Helsingi ülikooli õigusteaduskonnad on paraku meie õigusteaduskonnast kaugel ees.^{*19}

Siiski ei pea eurooplaseks saamiseks olema populaarne Euroopa tudengite seas. Olulisem on see, et meie parimad gümnaasiumilõpetajad ei läheks esimese hooga välismaale, vaid leiaksid end Tartu Ülikoolis ja õigusteaduskonnas. 2011. aastal Eestis keskhariduse saanud noortest soovis välisriiki õppima minna 11% ehk üle 1300 noore. Kuigi kõige rohkem soovisid välismaale õppima minna muukeelsed noored, siis minule isiklikult teeb väga muret järgmine tõdemus uuringus: „Tõenäosust, et abiturient kavatses edasi õppida välismaal, suurendas veel õppimine eliitkoolis, õpinguaegne elukoht Tallinnas, õppimine reaalkallakuga klassis, perekonna kõrgem sotsiaal-majanduslik staatus ning osalemine spordi- ja huviringides.“^{*20} On aina suurem tõenäosus, et nende haritlaste lapsed, kes lõpetasid ülikooli praegusel aastatuhandel, lähevad kohe ülikooliharidust saama välismaale, jättes Tartu Ülikooli vahele. See, et kodumaale jääjatest 60% esimene või teine eelistus on sotsiaalteadused (sh juura ja majandus)^{*21}, on kehv lohus.

Samas võib ju küsida, kas see on tingimata halb, kui noored välismaale õppima lähevad. Küllap nad ka välismaal õppides eestimaalasteks jäävad ja tagasi tulevad. Siiski võib ilmselt eeldada, et meie helgemad

¹² Arvutivõrgus: <https://www.ut.ee/et/tartu-ulikool-rahvusvahelistes-edetabelites>.

¹³ Samas.

¹⁴ J. Allik. Publitseerimise huvitav maailm. – Akadeemia 2014/9, lk 1550–1575.

¹⁵ Arvutivõrgus: <https://www.ut.ee/et/enim-viidatud-tu-teadlased-valdkonnad>.

¹⁶ K. Lauk, J. Allik. A Puzzle of Estonian Science: How to Explain Unexpected Rise of the Scientific Impact. – *Trames Journal of the Humanities and Social Sciences* 2018 (22) 4, lk 329–344. Arvutivõrgus: http://www.kirj.ee/public/trames_pdf/2018/issue_4/Trames-2018-4-329-344.pdf.

¹⁷ Arvutivõrgus: <https://oigus.ut.ee/et/oppimine/harjutuskohtuvoistlused>.

¹⁸ Kirjavahetus Peep Pruksiga, 23.08.2019. Välismaalastest tudengite eest maksis Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium, kellega Tartu Ülikoolil on leping 100 IT-õiguse tudengi koolitamiseks 31. augustiks 2020. Oluliselt parem on olukord teise ingliskeelse programmi – rahvusvaheline õigus ja inimõigused – puhul, kus enamik tudengeid on välismaalt ja ka maksavad ise, kuid täpseid andmeid selle kohta ei olnud võimalik saada.

¹⁹ Viidatud ülikoolide õigusteaduskonnad asuvad kohtadel 101–150, Tartu Ülikooli õigusteaduskond kohal 251–300. Arvutivõrgus: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2019/law-legal-studies>.

²⁰ Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud. Keskharidusastme lõpetajate valikute uuringu lõpparuanne. SA Archimedes 2012, lk 115. Arvutivõrgus: <http://hdl.handle.net/10062/40753>.

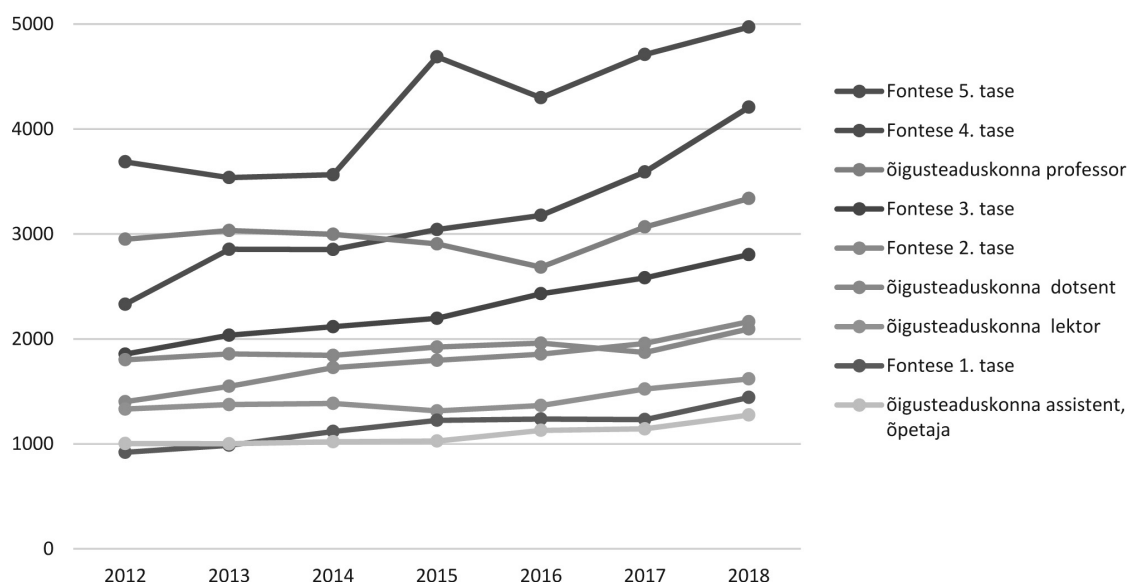
²¹ Samas, lk 111.

gümnaasiumilõpetajad pürgivad edasi õppima ülikoolidesse, kus on suuremal või vähemal määral vaja õppe eest tasuda. Sellele lisanduvad elamiskulud, mis on jällegi suuremad kui Eesti elades. Vaatamata perekonna kõrgemale sotsiaal-majanduslikule staatusle on realistlik, et vähemalt osaliselt peab tudeng välisriigis kasutama võõrfinantseerimist ehk võtma endale rahalisi kohustusi. Rahaliste kohustuste täitmine on lihtsam, kui pärast õpinguid tööturule sisenedes on palk suurem. Jällegi ei ole vaja kedagi veenda selles, et Lääne-Euroopas või Ameerika Ühendriikides on keskmised palgad (tõsi, ka elamiskulud) suuremad, mistõttu on laenu tagasimaksmine kergem. Lisaks kipub olema välismaal saadud hariduse rakendamine Eestis raskendatud Eesti väiksuse ning majandusharude piiratuse ja vähese teadmismahukuse tõttu, samuti võib esineda bürokraatlikke takistusi hariduse tunnustamisel. Seega on nende tudengite puhul, kes alustavad oma ülikooliõpinguid välismaal, põhjust olla murelik, kas nad tulevad Eestisse tagasi pärast õpingute lõppu.

Küsites noortelt nende välismaale minemise põhjuste kohta, selgus, et põhjused on ikkagi otseselt või kaudselt seotud õppe kvaliteediga. Peamise põhjusena, miks välismaale õppima minna, mainiti, et see on proovikivi (67%), kuid kohe teise põhjusena toodi esile Eesti kõrghariduse kvaliteet (51%). Lisaks rõhutas 24% vastajatest, et andekamatele lõpetajatele ei pöörata piisavalt tähelepanu. Kuna Tartu Ülikooli õigusteadeuskond peaks just suutma ligi tõmmata andekamaid noori, peaksime selliste tulemuste pärast olema mures. Õppekvaliteedist võrreldes teiste riikidega annab ilmselt kaudselt märku ka fakt, et OECD toob Eesti esile kui ühe suurima noorte ajude väljavooluga riigi.^{*22} Seega noored mitte ainult ei mõtle välismaale õppima mineku peale, vaid see on muutunud juba tavapäraseks.

4. Me peame rääkima rahast

Kuidas sellist olukorda muuta? Kahtlemata on muutmiseks erinevaid strateegiaid, kuid tänapäevases maailmas kipub enamik strateegiaid jääma rahaliste vahendite puuduse taha. Piisavate rahaliste vahendite olemasolu korral ei oleks keeruline tuua Tartusse väljapaistvaid õppejõude ja pakkuda tudengitele suurepärase õpet. Seega küsigem nüüd, kuidas käib Tartu Ülikooli õigusteadeuskonna käsi rahalises mõttes. Mõõnan, et iga küsimuse üle võib vaielda ja eri tulemustele jõuda. Kuigi Riigikohus ütleb vaidluse korral, mis õige on, siis siinkohal ei taha ma piirduda viitega Riigikohtu endise esimehe Priit Pikamäe analüüsile, kes juba korra on selgitanud õigusteadeuskonna õppejõudude palgaprobleemi ja selle tagajärgi^{*23}, vaid lisaksin veel arvandmeid ja taustinfot.

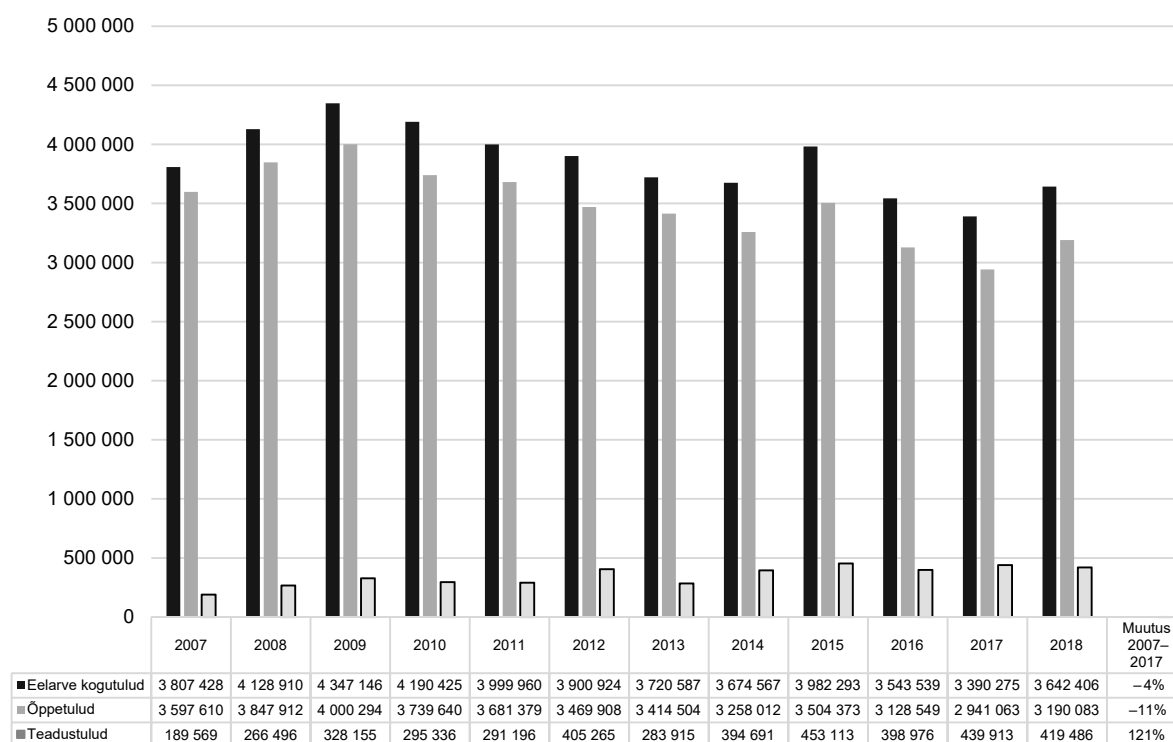
Joonis 1. Õigusteadeuskonna õppejõudude keskmise palga võrdlus Fontese palgauuringu juriidiliste teenuste tööperega

²² Education at a Glance 2018: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing 2018, lk 222. Arvutivõrgus: <https://doi.org/10.1787/eag-2018-en>.

²³ Arvutivõrgus: <https://arvamus.postimees.ee/4227167/priit-pikamae-mida-teha-tartu-ulikooli-oigusteadeuskonnaga>.

Fontese korraldatud palgauuringu tulemustest, mida on kombineeritud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna õppejõudude keskmise palga näitajatega (joonis 1)^{*24}, on näha, et oluline muutus juristide palgasüsteemis toimus 2014. aastal. Vaatleme näiteks professori palka, kuigi teiste õppejõudude palgaprobleem võib isegi suurem olla, sest enne professoriks saamist on vaja vastu pidada madalamatel palgaastmetel. Kuni 2014. aastani oli juuraprofessori palk tippjuristi kahe kõrgema palgataseme vahel, kuid siis kukkus 3. ja 4. taseme vahele. Meenutagem, et tasuta kõrgharidust hakati Eestis juurutama just õppeaastast 2013/2014.

Raha juurdesaamiseks on sobilik kõigepealt küsida, kas on võimalik efektiivsust suurendada ja leida süsteemi seest lisaraha palkade maksmiseks. Sisemisi võimalusi efektiivsuse suurendamiseks on teaduskonnas otsitud ja otsitakse kindlasti ka edaspidi, kuid sellel on omad piirid. Nii on teaduskonna aastane kogutulu ajavahemikus 2007–2018 vähenenud 4% ja jõudnud 3 642 406 euroni (joonis 2).^{*25} Seejuures on õigusteaduskond suutnud vähendada ametikohti 14% ning kaotanud paraku ka 42% tudengeid.^{*26} Tude-
ngite arvu edasine vähendamine ei anna märkimisväärset kokkuhoidu, sest õppejõudude palgakulu ei sõltu sellest, mitu tudengit auditooriumis teda kuulamas on.

Joonis 2. Õigusteaduskonna eelarve kogutulu, õppetulu ja teadustulu

Õppejõudude palgaprobleemi on natuke leevendanud asjaolu, et tippspetsialistidena leiavad õppejõud tihti rakendust ja saavad tasu ka mujalt. Vähemalt 0,75 koormusega töötas 2019. aasta mais õigusteaduskonnas 55 õppejõust 47 ehk 85,5%.^{*27} Ei saa välistada, et ka need, kes täiskoormusega ülikoolis töötavad, teenivad lisa muudel juriidilisel erialateadmist nõudvatel töökohtadel. Siiski võib eeldada, et nende tegevuse tulp on teaduskonnas. Samas ei moodusta need 47 õppejõudu sugugi kõige suuremat osa õppejõududest. Õigusteaduskond sõlmib igal aastal aina rohkem käsundus- ja töövõtulepinguid. Näiteks 2018. aastal sõlmis teaduskond 218 eri isikuga 353 sellist lepingut ja nendest auditoorse tööga seotud lepinguid oli 279.^{*28} Auditoorse töö hulka ei ole arvatud magistritööde retsenseerimist ja oponentimist (ühelikordne ülesanne) ega õppeassistentidega sõlmitud lepinguid. Seega on suurem osa õppejõududest n-ö külalisesinejad, kelle peamine sissetulek tuleb mujalt ja kelle peamine tähelepanu on ka paraku mujal. Ütlen ausalt ja keerutamata

²⁴ Andmed saadud Tartu Ülikooli rahandusosakonnast.

²⁵ Allikas: Tartu Ülikooli finantsjuht Kalle Hein.

²⁶ Samas.

²⁷ Peep Pruksi e-kiri, 09.08.2019.

²⁸ Tartu Ülikooli siseauditi juhi Jaanus Tammjärve e-kiri, 16.08.2019.

välja, et sama kehtib ka minu puhul – meditsiiniõiguse loengute pidamine Tartu Ülikoolis on viimased 20 aastat olnud mu kõrvaltegevus ja advokaaditöö on olnud põhitähelepanu. Usun, et samamoodi nagu mina on paljud teised õppejõud hoidnud oma valdkonna minimaalselt vajalikul tasemel, kuid siin ei saa rääkida lõimumisest Euroopaga ja teadustöö tegemisest või oma valdkonna arendamisest Euroopa tasemel. Ehk siis juttu ei saa olla õigusõppe kvaliteedi parandamisest, vaid heal juhul ainult taseme säilitamisest. Aga paigalseis ei ole edasiminekuks.

Lootust, et trend, mille kohaselt aina vähem juriste seob oma tuleviku akadeemilise tööga, muutub, on vähe. Tõenäoliselt võiks otsida neid, kes pühendavad ennast akadeemia, just Tartu Ülikooli enda poolt välja antud doktorikraadiga juristide hulgast. Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas on 1991. aastast kuni eelmise õppeaasta lõpuni kaitstud 76 doktoritööd.²⁹ Nendest täpselt kolmandik ehk 25 doktorit on praegu või on olnud põhikohaga tegevad õigusteaduskonnas.³⁰ Paraku on ka siin näha negatiivne trend. Näiteks viimasel viiel õppeaastal on doktorikraadi saanud 22 silmapaistvat juristi, kellest põhikohaga teaduskonda panustab ainult kolm. Võrreldes 1990. aastatega, kus doktorikraad tähendas akadeemilist karjääri, on tänasel päeval doktorikraadist saanud proovikivi advokaatidele, prokuröridele ja kohtunikele oma peamise karjääri täiendamiseks.

5. Räägime nüüd lahendustest

Olukorra parandamiseks on seega vaja õppejõu töö senisest suuremat tasustamist. Kuna teaduskonna enda tegevust on juba tõhustatud, siis on see õlekõrs juba kasutatud. Kust aga lisavahendeid leida? Võimalusi on erinevaid ja mõningaid neist ka alljärgnevalt vaatlen.

Kõige lihtsam lahendus on üritada lisavahendeid leida olemasolevaid reegeid mitte muutes. Praegusel ajal lubab kõrgharidusseadus³¹ nõuda tasu tudengilt, kes õpib eesti keelest erineva õppekeelega õppekaval (§ 16 lg 6 p 2), osakoormusega õppes (§ 16 lg 6 p 1) või ei täida õppe mahtu (§ 16 lg 2). Esimese võimaluse ehk välistudengitelt õppetasu küsimise on õigusteaduskond juba ära kasutanud. IT-õiguse magistriõppes saab teaduskond tasu Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumilt ca 170 000 eurot aastas ning rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste õppekaval on ca 40 maksvat välistudengit. Teise võimaluse ärakasutamiseks avas õigusteaduskond käesolevast õppeaastast bakalaureusetaseme osakoormusega õppesuuna, kuhu võeti 63 tudengit.³² Ühe ainepunkti hind on 89 eurot ja lõpetamiseks tuleb koguda nelja aasta jooksul vähemalt 180 ainepunkti, mistõttu võib teaduskond arvestada sel õppeaastal ca 200 000 euro suuruse lisarahaga. Ka kolmanda võimaluse on teaduskond ära kasutanud ja oma õppemahuga hätta jäänud tudengitelt on viimasel aastatel laekunud teaduskonnale ca 130 000 eurot aastas.

Järgmise sammuna, mis samuti ei vaja seaduste muutmist, on teaduskond vaadanud ka erinevate teadusprojektirahade poole. Tuleb tunnistada, et teaduskond ei ole olnud ülemäära edukas rahvusvahelistest ega riigisisestest projektidest raha hankimisel. Seda ei ole aga põhjust teaduskonnale eriti ette heita. Esiteks on teadusrahade kaasamise proportsioon kogutulusesse kogu aeg suurenenud, olles praeguseks jõudnud 12–13%-ni teaduskonna eelarvest (joonis 2). Teiseks ei peaks teadustegevusest tulenevat raha kasutama õppetegevuseks ehk teadusrahadele lootma jäämine ei oleks õppetulude vähesuse probleemi lahendamine, vaid lahendamise asendustegevus. Teadusrahadest sõltuvuse tekitamine on ohtlik, sest soosib „loovat raamatupidamist“, nagu hiljutine TalTechi Ragnar Nurkse instituudi juhtum näitab.³³ Küll on teaduskond sõlminud teenuslepinguid erinevate juristide erialaorganisatsioonidega, näiteks Eesti Advokatuuri ja Notarite Kojaga, ning osutab neile eksamite ettevalmistamise ja täienduskoolituse korraldamise teenust. See on ka näiteks koht, kus iga saalisviibija saab mõelda, kas äkki oleks võimalik teaduskonnalt mõningaid analüüse, täiendkoolitusi vms tellida.

Sajanda aastapäeva puhul on kohane ka natuke laiemalt mõelda ja mitte jääda seadusega etteantud raamidesse. Seetõttu julgen lauale tõsta ka tasulise kõrghariduse osalise taastamise mõtte. Tegemist ei ole muidugi originaalse ideega, vaid ülikooli juhtide üsna üksmeelse sooviga³⁴, mille juured ulatuvad ilmselt

²⁹ Arvutivõrgus: <https://oigus.ut.ee/et/teadus/kaitstud-dokoritood-7>.

³⁰ Peep Pruksi e-kiri, 13.08.2019.

³¹ RT I, 19.03.2019, 12.

³² Peep Pruksi e-kiri, 26.08.2019.

³³ Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/6759509/pettus-eurotoetustega-voib-ttu-le-tuua-kriminaaluurimise>.

³⁴ Arvutivõrgus: <https://novaator.err.ee/686958/rektorite-hinnangud-tasuta-korgharidus-on-luhinagelik-ja-muudab-laisaks>.

aastasse 2007, kui OECD soovitas oma aruandes muuta kõrghariduse kulude jagamine riigi ja üliõpilase vahel õiglasemaks.^{*35} See oli aeg, kui tasuline õpe õigusteaduskonnas maksis 35 000 krooni aastas ning just sellist mudelit pidas OECD ebaõiglaseks. OECD soovitus oli ühtne ja üldine madal õppemaks, mitte aga üleminek tasuta kõrgharidusele. See on kindlasti üks tõsiselt kaalumist vääriv lahendus. Lahenduse vastu on tavapäraselt tudengiorganisatsioonid^{*36}, kes juhivad õigesti tähelepanu, et kõrghariduse rahastamisega oli probleeme ka siis, kui kõrgharidus ei olnud tasuta. Samas gümnaasiumilõpetajad ise ei näe tasulises kõrghariduses suurt probleemi. Gümnaasiumilõpetajate uuringu korraldajad tõdesid, et kuigi tasuta kõrgharidus on erialavaliku puhul oluline, on siiski 74% vastanutest valmis tasuma õppemaksu, kui õppetähtsused ja kvaliteet on väga head.^{*37} Rõhutan: kvaliteet peab olema väga hea!

Gümnaasiumilõpetajate uuring	Ei ole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Eestis õppides olen nõus tasuma osa õppemaksust, kui õppimistingimused ja kvaliteet on väga head	7%	20%	39%	35%
Minu edasiõppimise plaane ei muudaks see, kui õpe oleks kõigile osaliselt (nt 20%) tasuline	13%	26%	31%	30%
Läheksin õppima õppemaksu eest huvipakkuvat eriala, kui õppemaksu oleks võimalik tasuda ajapikku pärast lõpetamist	10%	22%	35%	33%
Läheksin õppima õppemaksu eest huvipakkuvat eriala, kui õppelaenu tagasimaksmine sõltuks tulevastest sissetulekutest	13%	20%	34%	33%
Pigem lähen välismaale, kui maksan oma õpingute eest Eestis	26%	36%	21%	16%

Teine tõsiselt kaalumist vääriv lahendus alustab just sealt, kust OECD lõpetas. Nimelt sellest, et tõenäoliselt oleks õiglane jaotada kulu vastavalt sellele, kes haridusest rohkem tulu saab. Nii kummaline kui see ka ei tundu, siis inimese enda majanduslik kasu kõrgharidusest ei ole Eestis eriti suur. Nii näiteks on OECD 2015. aasta arvutuste kohaselt Eestis netokasu kõrgharidusest võrreldes keskharidusega mehel keskmiselt 119 200 USA dollarit, naisel aga 125 100 dollarit eluea jooksul, kusjuures keskmised väärtused olid meestel OECD liikmesriikides 267 100 USA dollarit ja Euroopa Liidu liikmesriikides 242 500 dollarit ning naistel vastavalt 192 300 ja 177 700 dollarit.^{*38} Kui inimene ise saab kõrgharidusest mõõdukalt kasu, siis Eesti riigi tulude seisukohalt on kõrgharidus aga lausa kahjulik. Eesti riigi tulu ja kulu saldo kõrgharitud naise pealt on -8100 USA dollarit ja mehe pealt -5700 dollarit võrreldes keskharidusega naise või mehega selle eluea jooksul.^{*39} Kusjuures sellist negatiivset tulemust ei suuda ette näidata ükski teine riik 35 analüüsitud riigi hulgast (sh 22 Euroopa Liidu liikmesriiki). Põhjused seisnevad eelkõige kesk- ja kõrgharidusega inimeste palkade väheses erinevuses. Seega, kuna riigile on majanduslikult kasulik, kui keskharidusega inimesed ei läheks edasi õppima, kuid inimestele endile on kasulik edasi õppida, siis on motiveeritud raha kulutama just tudengid ise, mitte aga riik. Seda lihtsat tõsiasja kinnitab ka näiteks teadusrahade leppe saatus: riik võib isegi lubada raha teadusesse lisada, kuid tegelikkuses seda ei tehta.^{*40} Seega kõrghariduse rahastamise puhul ei ole põhjust ega kogemuslikku põhjendust vaadata riigi poole ja ainus tee edasi on mingis ulatuses tasuline kõrgharidus.

³⁵ OECD kolmanda taseme hariduse temaatiline ülevaade. Eesti. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2007, p 314. Arvutivõrgus: <https://books.google.ee/books?id=X8WWhuCz17UC&pg=PA149&lpg=PA149&dq=%C3%BCldine+osaline+%C3%B5ppemaks&source=bl&ots=3t30T7al6D&sig=ACFU3U1R4oIy83flqHPspIY8IIQ88uDP4A&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewjct9zL3KDKAhWLo4sKHd1yB1AQ6AEwBXoECAkQAQ#v=onepage&q&f=false>.

³⁶ Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/687237/uliopilaste-sonul-pole-tasuline-korgharidus-lahendus>.

³⁷ Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud (viide 20), lk 56.

³⁸ Education at a Glance 2018 (viide 22), lk 113–114.

³⁹ Samas, lk 115–116.

⁴⁰ Arvutivõrgus: <https://arvamus.postimees.ee/6696072/teaduslepe-teksti-koostajad-eesti-teaduslepe-on-kehtiv-ja-valitsus-peab-leidma-viisi-selle-taitmiseks>.

Samas on selge, et eri elualadel on palgad erinevad ning seetõttu motivatsioon oma hariduse eest maksta on ka erinev. Kui vaadata erinevatel erialadel töötavate inimeste palgaandmeid, siis selgelt eristub info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) valdkond, kus keskmine kõrgharidusega töötaja palk oli üle 1900 euro.^{*41} Esiviisikusse kuulusid veel turvateenused, transporditeenused, tehnikaalad ja õigus, kus keskmine kõrgharidusega töötaja palk oli 2016. aastal peaaegu 1600 eurot.^{*42} Võib eeldada, et just IKT ja õiguse valdkonnas kõrghariduse saanud on valmis ka ise investeerima oma haridusse. Sama ei saa eeldada näiteks turvateenuste puhul, sest turvateenuse valdkonna keskharidusega töötaja palk erineb kõrgharidusega töötaja palgast ainult ca 400 euro võrra, kuid keskharidusega juriste pole üldse olemas ning IKT valdkonnas toob kõrgharidus palgale lisaks ca 900 eurot kuus.^{*43} Seega tasuks tõsiselt kaaluda just juura valdkonnas tudengitel oma haridusse investeerimise lubamist ning kasutada seeläbi saadavat raha kõrghariduse kvaliteedi parandamiseks.

6. Kokkuvõte

Senised lahendused ei vii meid enam edasi. Kahjuks need mitte ainult ei pidurda meie hoogu, vaid kisuivad põhja. Eesti kõrgharidus, mille osaks on ka õigusteaduse õpe, on teel mudaliigasse.^{*44} Õigusteaduskonna vilistlastena ei pruugi meil olla jõudu päästa kogu Eesti kõrgharidust, kuid meie võimuses on turgutada õigusteaduse valdkonna kõrgharidust. Selleks tuleks meil kõigil mõelda, kas on võimalik teaduskonnalt teenuseid tellida, sisse seada stipendiume mitte ainult tudengitele, vaid ka õppejõududele, toetada tasulise kõrghariduse osalist taastamist jne. Meie ühtsuses peitub jõud – suutsime ju üheskoos säilitada Tartu Ülikoolis õigusteaduskonna nime^{*45}, tänu millele saame siin ka 100. aastapäeva tähistada. Loodetavasti tähistatakse ka 1000. aastapäeva! Elagu Tartu Ülikooli õigusteaduskond!

Autorist: *Dr. iur.* Ants Nõmper on vandeadvokaat, Ellex Raidla advokaadibüroo juhtivpartner ja Tartu Ülikooli nõukogu liige.

⁴¹ M. Leppik. Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2016. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2018. lk 25. Arvutivõrgus: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/edukus_tooturul_marianne_leppik.pdf.

⁴² Samas.

⁴³ Samas, lk 25–27.

⁴⁴ Arvutivõrgus: <https://arvamus.postimees.ee/6684268/aune-vaik-tasuta-korgharidus-viib-eestit-mudaliiga-poole>.

⁴⁵ Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/515578/rektor-ja-ogusteadlased-joudsid-kompromissile-ogusteaduskonna-nimi-sailib>.